

ОСМИСЛЕННЯ ПРИРОДИ СЛОВА (СЛОВО, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ, ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ)

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Вип. 24

УДК 81'374

Полюга Л. Осмислення природи слова (Слово, його значення, лексикографічне оформлення); 4 стор.; мова українська.

Ця наукова студія є своєрідними спогадами про пізнання слова. Вона торкається його глибини. До вчених, що цікавилися глибинними аспектами слова, належав і визначний український філолог та знавець рідної мови Й.О. Дзендзелівський. Широкий діапазон його наукових зацікавлень безпосередньо торкався перш за все лексичного матеріалу, який пов'язувався із семантикою та лінгвогеографією.

Мої наукові інтереси не перехрещувалися з інтересами Й.О. Дзендзелівського. Коли ужгородський професор вже був відомим вченим, а його лексичні атласи стали мовознавчою класикою, то мої праці стосувалися переважно значення слів:

1. Різноманітність семантичної розгалуженості спостерігаємо в монографії "Слово в поетичному тексті Івана Франка" (1977 р.), яка розкривала багатство дієслівних та фразеологічних синонімів.

2. Опрацювання лексичної семантики здійснювалося на основі конкретних та абстрактних іменників. Внутрішня форма слова особливо яскраво виявлялася в абстрактних словах, як про це писалося в моїй монографії: "В усі часи - історичні та й доісторичні — основою життя було буття, але в історії люди ніколи не переставали узагальнювати або у вищій мірі синтезувати те, що творили, і те, що діялося навколо них. Кожне нове покоління людей мало свої погляди на суспільні обставини, свої уподобання, завдання, своє розуміння історичних фактів і завжди намагалося критично оцінити те, що є, і те, що минуло. У значній мірі саме тому людина постійно чогось шукає і, незалежно від того, знаходить чи ні, думає і планує, робить добро, заходить у суперечки зі злом, яке творять інші. У процесах суперечок, протиріч, боротьби, які тривають у суспільстві та є одним із виявів співбуття добра і зла, існують горе і щастя, страждання і радощі, єднання та розбрат, дружба і ворожнеча, любов і ненависть, віра і зневіра, проявляються милосердя та жорстокість, зароджуються почуття честі та безчестя, мораль та аморальність тощо.....У цих назвах зберігається народна сутність, необхідна нащадкам. ..." (Див. Полюга Л.М. Українська абстрактна лексика XIV –

першої половини XVII ст. - К.: Наук. думка, 1991.- 238 с. – С. 3).

3. Серед видань, підготовлених мною до друку, були словники сучасної української мови.

4. Уперше в українському мовознавстві опубліковано "Словник антонімів". У його складі були розміщені фразеологічні та лексичні антоніми. Над книжкою автор продовжував працювати, і з'явилося видання "Повний словник антонімів", продовженням якого став фразеологічний словник з участю професорів В.Калашника та Ж. Колоїз.

5. Словник антонімів української мови увійшов у "Словник антонімів і фразеологічних антонімів" (2004 р.).

6. Особливо популярним став "Словник антонімів" (4-е доповнене видання, 2008 р.). Окремим виданням вийшов "Повний словник антонімів української мови" (4-е доповнене видання вийшло 2008 р.).

7. До словників цього типу належить "Словник синонімів української мови" (3-е доповнене видання, 2007 р.); об'єднаним заголовком вийшов знову ж уперше в Україні "Словник українських синонімів і антонімів" (2007 р.).

8. До видань іншого типу належать двомовні словники. Серед них "Російсько-український словник термінів лісівництва".

9. "Російсько-український та українсько-російський словник термінів будівництва та архітектури" (співавтори С.Жуковський, Р.Кінаш, В.Базилевич, Н.Дрівко).

10. Компакт-диск. Українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури: У 2 т. / За ред. Р. Кінаша // Російсько-український та українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури.

11. До цього типу словників належить Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник: Близько 30 000 термінів: У 2 т. / Уклад. Л.І. Петрух та ін.; Ред.-лексикограф та автор передмови Л.М. Полюга. – Львів: Держ. мед. ун-т.

12. До словників нового типу належать орфографічні словники, видані за моєю редакцією. Це, зокрема, Український орфографічний словник

(2002 р.) і Орфографічний словник українських медичних термінів (1993 р.).

13. Окрему групу складають морфемні словники. Першим з них є Морфемний словник (1983 р.). Словник українських морфем (вид. 3-є, доповнене) рекомендовано Міністерством освіти і науки. Словник українських морфем (2-е видання, 2008 р.) доповнений низкою додатків: Членування слів на морфемі. Морфемі української мови. Вторинні кореневі морфемі та ін.

14. Тлумачний словник української мови. Л.М. Полюга і ін. (2-е перероблене видання, 1988).

15. До важливих видань зараховуємо і словопоказчик "Лексика поетичних творів Івана Франка: Методичні вказівки з розвитку лексики" / Уклад. І.І. Ковалик, І.Й. Ощипко, Л.М. Полюга. – Львів, 1990.

16. Не раз поповнюють лексикографічні видання окремі наукові статті, серед яких є й такі, що тлумачать частини словникових статей і реєстрові слова словника. Реєстр – це набір, сукупність заголовних слів або інших досліджуваних у даному лексиконі мовних одиниць, які підпорядковані принципам розбудови словника і розміщені за певним визначеним порядком та, залежно від завдань тої чи іншої лексикографічної роботи, стають предметом тлумачення, перекладу, дослідження, опрацювання. Реєстр, як правило, створюється заздалегідь. Він не є випадково зібраним накопиченням слів. Чіткість словника,

його культура створення, зрозумілість, дохідливість визначається вдалістю підбору реєстрових слів та оформленням реєстру

Цей складовий елемент словника з його подібними створює загальний скелет словникової праці, є його основою. У науковій літературі цьому термінові ще відповідають слова вокабулярій, глосарій і навіть лексикон, хоч останнє термінослово не варто використовувати, бо воно є абсолютним синонімом до вислову "словник".

Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів не є однаковими. Часто вони глибоко розкривають зміст цього поняття, подають його тлумачення, розтлумачують суть тих чи інших принципів словникових статей, їх окремих частин.

17. Стаття "Основні засади словникарської праці (Роздуми лексикографа)" увійшла до збірника "Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку", що присвячений 100-річчю від дня народження проф. С. Самійленка (Запоріжжя, 2006. – С.107 – 115).

Такі основні спостереження над тематикою ювіляра стосуються моїх напрацювань. Їх розгляд здійснювався під впливом спостережень професора Й. Дзензелівського. Праці ювіляра залишаться вагомим надбанням українського мовознавства і послужать здобутком для прийдешніх українських поколінь.

Полюга Лев Михайлович – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Національного університету "Львівська політехніка"